

The Crimean factor in Cossacks history in representation of historians in the first half of the XIX c.

In the article it is revealed the peculiarities of the representation of the role of Crimean khanat in Cossacks history in historiography within Russian empire in the first half of the XIX c.

УДК 94(477.7) Чайковський "18"

Єлена Хаджиніколова

**МИХАЛ ЧАЙКА-ЧАЙКОВСЬКИЙ (ГЕНЕРАЛ МЕХМЕД САДИК-ПАША)
ТА БОЛГАРИ У ТУЛЧИНСЬКОМУ САНДЖАЦІ ДОБРУДЖІ
(40-70-ті рр. XIX ст.)**

Стаття Єлени Хаджиніколової написана болгарською мовою. В зв'язку з цим ми пропонуємо розгорнуте резюме українською мовою.

У 60-70-х рр. XIX ст. політична діяльність Михала Чайковського проходила в болгарських землях, що знаходились в складі Османської імперії. Існує значна бібліографія по цьому питанню в Болгарії. Михаль Чайковський в зазначений час був пов'язаний з болгарським церковним і національно-визвольним рухами. Свою політику, здебільшого, він проводить в Добрудже і Бессарабії на основі власних інтересів. В 1870 р. Османська Порта вводить обов'язкову турецьку мову для командування драгунських дружин Чайковського і він, подає у відставку, а згодом повертається в Україну.

Автором першої в Болгарії публікації про М. Чайковського була його дочка Кароліна Суходольська, яка розповіла про діяльність батька в польському "Східному агентстві" в Стамбулі і у "Християнському полку поляків і слов'ян" османської армії під час Східної війни 1853-1856 рр. Під час війни М.Чайковський з зазначеним полком або, як його ще називають в історичній літературі "Оттоманським козацьким військом" зайняв Бухарест і попрямував у Бессарабію. Султан призначив його керівником Добруджі, а згодом – командувачем османськими військами на Балканах і в Румелії. Діяльність М.Чайковського в цей період досліджена багатьма болгарськими авторами, матеріали яких використані у данній публікації.

Заслуга вивчення ролі М. Чайковського в болгарському освітньо-церковному русі належить видатним історикам літератури Івану Шишманову і Михайлу Арнаудову. М.Чайковський підтримував митрополита Іларіона Макаріопольського і Неофіта Бозвелі в боротьбі за незалежність болгарської церкви. Свою діяльність він здійснював завдяки підтримці відомих політичних діячів Адама Чарторійського, Олександра Екзарха, Теохара Піколо і Стояна Чомакова.

М.Чайковський взяв активну участь у болгарському національно-визвольному русі, відомі його зв'язки з Георгієм Мірковічем з болгарського міста Слівен – членом "Чорного кабінету" Али-паші, директором Болгарського центрального училища в Болграді (тепер Одеська об-

ласть). Таким чином діяльність М.Чайковський була пов'язана з Добруджею, Бессарабією, з політикою Таємного Центрального Болгарського Комітету в Бухаресті та зі створенням його Мемуара /1866-1867 рр./ і "Союзу польської еміграції" в Стамбулі.

Зазначені питання діяльності Михаля Чайковського (генерала Мехмед Садик паші) в болгарських землях висвітлюються в запропонованій публікації на основі аналізу періодичної преси ХІХ ст. з залученням архівних матеріалів і болгарської історичної літератури.

МИХАИЛ ЧАЙКА-ЧАЙКОВСКИ (ГЕНЕРАЛ МЕХМЕД САДЪК ПАША) И БЪЛГАРИТЕ В ТУЛЧАНСКИ САНДЖАК НА ДОБРУДЖА (40-70-те години на ХІХ в.)

В България се намират запазени и публикувани спомени на Михаил Чайковски от дъщеря му Каролина Суходолска, които се издават на български език в "Сборник за народни умотворения наука и книжнина" (София)²¹⁷. Изборът на България,направен от родственичката на Чайковски и осъществяването на българско издание е най-важното свидетелство за мястото, което се отреждат на нашия народ в политиката на Михаил Чайковски през 40-70-те години на ХІХ в. на Балканите. К. Суходолска събира и издава всичко, което тя има оставено от баща й, отнасящо се до връзките му с българи. Спомените отразяват главно участието на наши сънародници в състава и битките на Дружината от "турско-славянски казаци и драгуни" през Кримската война (1853–1856), а също и по-късното разположение на неговите войници по българските земи. Дружината от "турско-славянски казаци и драгуни" е известна и като "Християнски полк" от поляци и славянски доброволци. През 1866 г., когато полкът е при Сливен, Чайковски (Садък паша) навлиза в дейността на българското революционно движение. През 1850 г. той приема исляма и името Мехмед Садък паша.

Документите, публикувани от К. Суходолска, ризкриват най-напред емигрантската дейност на Чайковски в Париж, където той работи заедно с Адам Чарториски в хотел "Ламберт". В полските среди той проявява интерес към националноосвободителното движение на южните славяни и по тази причина се свързва с българина Александър Екзарх, който му помага да дойде в Цариград и да навлезе най-напред в българското просветно-църковно движение.

Ал. Екзарх произхожда от Стара Загора. Той идва в Париж да учи математика и медицина. Става аташе в турското посолство във френската столица и успява да спечели приятелството към българите на френските управляващи среди²¹⁸. По тази причина той придружава Жером Бланки в пътуването по българските земи през 1841–1842 г. През 1848 г. Ал. Екзарх се установява в Цариград като редактор на българския вестник, в. Цариградски вестник" (1850-1860). През тези години

²¹⁷ Суходолска К. Българите в неиздадените мемоари на Чайка-Чайковски (Садък паша) //Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. – София, 1894. – Кн.10.

²¹⁸ Валери П. Между два свята. Българите в Румелия (ХVIII – ХІХв.). – София, 2005. – 423 с.

той се включва в църковно-просветните борби на своя народ и подкрепя материално редица български училища и видни цариградски българи, които се борят срещу Патриаршията. През 1866 г. Ал. Екзарх се връща в Париж и отново става съветник в турското посолство във френската столица, изпълнявайки тази длъжност до 1876 г.

Според К. Суходолска Михаил Чайка-Чайковски (Садък паша (е роден през 1804 г. в с. Халчинец, Житомирски окръг на Киевска губерния (Украйна). Баща му е дворянин, почетен съдия в Киев и депутат в Полската Диета. Чайковски участва през 1830 с чета в Юлската революция (Франция), включвайки в състава ѝ хора от родните си земи. След резгрома на революцията той се заселва в Париж. Във Франция се свързва с поляка Адам Чарториски и тук твори най-хубавите си литературни произведения: "Верни хора", "Кърджали", "Стефан Чарнецки", "Казашки повести", "Украинките", "Кошовата", "Украински Хетман" и др.

К. Суходолска проследява също живота на баща си в Цариград, където той идва през 1841 г. заедно с Адам Чарториски и те двамата създават известната "Източна агенция". К. Суходолска обаче не познава връзките на Садък паша с българите и с българското църковно-просветно движение в турската столица. Тя знае само неговата дейност като военен през 1850-1870-те години в българските земи. По тази причина тя отделя главно внимание на "Християнския полк" на поляци и славяни със "славянско командване", който участва в битките през Кримската война (1853-1856), а също в сраженията при Силистра и в Румъния. Садък паша влиза в Букурещ през войната, става управител на града и оттук се отправя за р.Прут и Бесарабия. Когато турската армия отстъпва на левия бряг на р.Дунав, Садък паша става управител на Добруджа, бейлер-бей на Румелия, укрепва се в Тесалия, Косово поле, Скопие и Битоля.

К. Суходолска отбелязва, че във войските на Садък паша има българи, тя отдава нужното внимание на българското участие в определени моменти от дейността на неговата армия и се спира по-подробно на квартируването през 60-те години на неговите войски при Сливен. Тя прави опит да опровергае и обвиненията на български автори, че баща ѝ през 1867 г. разбива български чети в Сливенския балкан като върховен командир на турските войски на Балканите и Румелия. (Обвиненията се свързват с четата на Панайот Хитов, а слуховете за тях потвърждава Филип Тотю).

През 1870 г. Портата въвежда турски език в командването на казашките и драгунски дружини на Садък паша, а това би извършило потурчване на славяните в тях. Тогава Садък паша, в знак на протест, подава оставка и се връща в Украйна. През руско-турската война от 1877-1878 г. Садък паша се стражава на Балканите срещу Русия.

К. Суходолска обстойно запознава читателя с военните успехи на своя баща, но в крайна сметка не успява да посочи неговите връзки с българите, както през Кримската война (1853-1856), така и в годините на българското национално-освободително движение. Представата ѝ за участието на баща ѝ в българското църковно-просветно движение е

също крайно бедна. Спомените, публикувани от К. Суходолска в България, обаче намират широк отзвук в българските среди и предизвикват интерес към баща ѝ в българската научна общественост.

Първият отзвук на публикацията на К. Суходолска в България е в средите на литературните историци, които се заемат с изучаването на творчеството на Чайковски, за което К.Суходолска не може да създаде необходимата голяма представа. Творчеството на Чайковски става предмет на научни изследвания на видни български академици и професори от XIX–XX вв., а техните съчинения запазват актуалност и в наши дни.

Както вече се посочи, М.Чайковски е в Цариград през 40-те години на XIX в. и тук се свързва с българското църковно-просветно движение, а тези негови връзки са неизвестни. Първ, който обръща внимание на влиянието на Чайковски върху нашите църковни дейци е Иван Шишманов. Видният български професор и литературен историк проследява взаимоотношенията на Чайковски с Неофит Хилендарски-Бозвелията²¹⁹. Неофит Хилендарски-Бозвели е възпитаник на Хилендарския манастир на Атон. Той е известен автор на български учебници, учител е и е един от първите българи в Цариград, който се противопоставя на Патриаршията (40-те години на XIX в.). Заедно с Иларион Макариополски той поставя началото на организираното национално движение за църковна самостоятелност и създава неговата програма.

Според Ив.Шишманов Чайковски в турската столица успява да се сближи и да помогне в началните действия на Неофит Бозвели, Иларион Стоянович (Макариополски) и др. Той успява да направи това, защото е особено близък с Константин Огнянович, сърбин и преподавател по славянски и западни езици в Гръцката семинария на остров Халки (край Цариград)²²⁰. К. Огнянович установява връзките на Чайковски с българите в църковното движение.

Ив. Шишманов поставя началото в изучаването на дейността на Чайковски в Цариград, а неговото дело се продължава от Михаил Арнаудов, автор на забележителната биография на Неофит Хилендарски-Бозвелията²²¹. В това съчинение за Н. Хилендарски-Бозвелията отново се открояват връзките на Чайковски с К.Огнянович, малко познатия деец на българското църковно движение. Според М. Арнаудов К.Огнянович се свързва с цариградските българи благодарение на своето участие в църковното движение във Враца от 20-те години на XIX в. Враца е първото огнище на българските борби, което пламва през 20-те години на XIX в., заедно с движението в Скопие. През тези години К. Огнянович се бори с Димитраки Хаджитошев и с неговите синове. Те всичките застават смело срещу Търновския гръцки митрополит, поставяйки българските искания за бъдещото организиране на авто-

²¹⁹ Шишманов Ив. Студии из областта на Българското Възраждане //Сборник на Българската Академия на Науките. – Кн. 6. – С.1916.

²²⁰ Пак там. – С.186; Шишманов Ив. Един непознат труд на Неофит Бозвели, неговата цена за историята на нашето Възраждане. – София, 1901.

²²¹ Арнаудов М. Неофит Хилендарски-Бозвели (1785-1848 г.): Живот – дело – епоха. – София, 1930.

номията на Българската църква. Д. Хаджитошев и неговите синове търпят редица страдания, причинени им от гърците във Враца.

След смъртта на Димитраки Хаджитошев К. Огнянович напуска Враца и се установява в Цариград, където се свързва с Неофит Хилендарски-Бозвелията. Когато Чайковски идва в Цариград, той се насочва към К. Огнянович и така успява да навлезе в българските църковни среди и да се сближи с Н. Хилендарски-Бозвелията. М. Арнаудов счита, че К. Огнянович е сърбин.

В Цариград Чайковски благодарение на К. Огнянович става съпричастен към политиката на водачите на църковните борби, сред които е и Н. Хилендарски-Бозвелията. Чайковски има заслугата за това, че привлича към българската църковна програма интереса на турските политици: Риза паша и Мехмед-Али паша. В това свое поведение Чайковски се крепи от френското правителство, от А. Чарториски, от Ал. Екзарх (Стара Загора), от Теохар Н. Пиколо (Търново) и от д-р Стоян Чомаков (Цариград). Тези твърдения на М. Арнаудов относно приятелите на Чайковски в турската столица се приемат и от д-р Христо Стамболски, който също пише за пребиваването на Чайковски в Цариград²²².

М. Арнаудов се спира на Казашките полкове на Чайковски, които се създават в навечерието на Кримската война (1853-1856 г.). Според автора тези полкове изразяват най-точно планове на своя командир за въстание на Казашката сеч. Поради тези свои стремежи той се насочва към българите, защото търси съюзници в Добруджа. Тази политика на Чайковски е важен етап в неговото пребиваване на Балканите през 50-60-те години на XIX в., когато той вече се насочва от българското църковно движение към българското национално-освободително, революционно движение.

Политиката на Чайковски към Добруджа се проследява точно в съчиненията на Велко Тонев, виден български историк, известен познавач на миналото на областта в епохата на Българското Възраждане²²³. В. Тонев открива приятелите на Чайковски в Добруджа, а това са руските преселници в Тулчански санджак на областта. За периода от XVIII – началото на XIX в. в Добруджа се заселват от Руската империя (в делтата на река Дунав (донски казаци – некрасовци). След тях идват от Кубанска област великоруски разколници (староверци”, “старообрядници” или липовани), които също се настаняват в делтата на Дунав. Руските преселници живеят и в градовете на Тулчански санджак – Тулча, Бабадаг и Мачин. Те образуват и селата: Саръкьой, Журиловка, Руска Сава, Карнали, Гиздир и Татарица. В Добруджа идват малоруси (запорожки казаци), които се настаняват отново в делтата на Дунав и образуват селата Кетерлез, Караорман, Летя, Стара Килия. Запорожките казаци влизат в конфликт с “великоруските разколници”. Те подкрепя Чайковски през Кримската война (1853-1856) и са заедно с него на страната на Портата. В резултат руската армия опус-

²²² Арнаудов М. Неофит Хилендарски-Бозвели. – С. 580, 612; Стамболски Хр. Т. Автобиография. Дневници. Спомени. – София, 1927. – Т. 1. – С. 392.

²²³ Тонев В. Добруджа през Възраждането. – Варна, 1973. – С. 20–21.

тошава техните селища. Около средата на XIX в. в Доуджа идва сектата “руски скипци”.

В българската историография най-добре е позната сектата на “староверците,” която живее изцяло в Тулчански санджак. Руското население в Добруджа е между 11000 – 15000 души, а сред него най-многобройни са “великоруските разколници” (“староверци,” старообрядници, липовани). Половината от общия брой на руско население е в Тулчански санджак и живее в град Тулча. В санджака и в град Тулча има също многобройно българско население. Това привлича вниманието на Чайковски към българите в Северна Добруджа.

През втората половина на XIX в. Портата се заема да укрепи своите позиции в Тулчански санджак, а това тя иска да направи чрез “османизиране” на българското учебно дело в него²²⁴. Идеята за учебната реформа възниква през 1865 г. и е дело на Митхад паша. През 1871 г. Портата прави опит да я въведе и свиква Тулчански педагогически събор. Проектът на Митхад паша се подкрепя от Тулчанския мютесариф.

В Тулча има също полско агенство, което поддържа постоянен свой контингент от войска. Според В.Тонев полското агенство в Тулча е свързано със Садък паша, който се опира на старейшините и свещениците на “руските старообрядци”²²⁵. Казак-алаятът на Чайковски набира също своя състав от казаците в Добруджа. Така борбите на българите срещу “османизирането” на българските училища в Тулчански санджак се преплитат отново с интересите на Садък паша в Северна Добруджа.

На Тулчанския събор от 1871 г. в град Тулча подробно се спира Никола Ив. Ванков²²⁶. Според автора местоработата на този събор е неочаквана с избора на неговото месторазположение, след като първите три учителски събора са в Стара Загора и в Пловдив (1868-1870). Друг важен момент в работата на Тулчанския събор е, че той се организира от Али бей, дясната ръка на Митхад паша. Ванков, използвайки спомените на Тодор Икономов от Тулча, пише, че целта на организаторите е да се поставят българите” под бдителното око на турската администрация”²²⁷. От друга страна, Чайковски в Цариград не само с българите, но е свързан и с католишкия манастир “Сан Бенедето”.

Според Арнаудов, когато през 1848 г. Русия иска поляците да напуснат Цариград, то Чайковски приема исляма и се свързва с Портата²²⁸. Тогава Портата иска да въведе турски език в командването на Казак-алаята, премахвайки от него украинския език. Така Чайковски се принуждава да скъса с Портата и да се върне обратно в родните си земи.

Б. Пенев също заема видно място сред ярките български учени, литературни историци, които се интересуват от живота и делото на Чай-

²²⁴ Пак там. – С. 80; Ванков Н.Ив. История на учебното дело в България от край време до Освобождението. – Ловеч, 1903. – С.157–158.

²²⁵ Тонев В. Добруджа през Възраждането. – С.200; Гросул В.Я. Польская политическая эмиграция на Балканах //Балканский исторический сборник. – Кишинев, 1970. – С.23–68.

²²⁶ Ванков Н.Ив. История на учебното дело в България. – С.158.

²²⁷ Пак там. – С. 158; Икономов Т. Мемоари // Сп.Искра. – София. – Год. VI.

²²⁸ Арнаудов М. Неофит Хилендарски-Бозвели. – С. 553, 661–662.

ковски и от неговото влияние върху българите²²⁹. Според Б. Пенев влиянието на Чайковски е особено силно върху творчеството на Добри Войников от Шумен. Това се дължи на струпването в града на полски емигранти след революциите в Европа от 1848 г. и след Полското въстание от 1863 г. Поляците в Шумен са добре приети от турските власти, които им дават служби на инженери, военни, музиканти и др. Чайковски живее в Шумен благодарение на своя Казашки полк, който гвартирува в града.

Характерно за творчеството на българските литературни историци е, че те отделят преди всичко внимание на приносите на творбите на Чайковски, без да се спират на неговите политически цели в българските земи.

Б. Пенев дава оценка на повестта “Кърджали”. Той пише и за среща на Чайковски с Адам Мицкевич в Бургас през 50-те години на XIX в. Така Б. Пенев иска да докаже по-цялостно влиянието на полската литература върху българските творци от Възраждането, които възприемат стремежите на Полша към свобода и независимост.

Б. Пенев се спира и на благотворното влияние на Франция и нейните буржоазни революции върху българите, осъществено чрез полските емигранти в българските земи. Полша е съпричастна към българските революционни комитети, а това се доказва от статиите в полския вестник “Независимост”. Така възниква въпросът за кои революционни комитети пише този вестник и какво е участието на Чайковски в българското национално освободително движение през 60-те години на XIX в.

Трябва да се посочи, че квартируването на Казак-алаятът при Шумен силно вълнува българските ученици в Чехия, свързани с българското дружество “Напредък” във Виена. Български ученици в Чехия виждат в поляците в Шумен (включително и в Чайковски) свои защитници на националните им интереси в Добруджа²³⁰. Страхът на българите в Чехия е преди всичко от татарските преселения в областта, създадени чрез появата на татарския град Меджидие.

В българската историография се проявява силен интерес към влиянието на полското освободително движение върху националноосвободителните борби на нашия народ. Такова влияние се установява в годините на работата на Тайния Централен Български комитет (ТЦБК), но не се търси връзка в тези взаимоотношения с Чайковски (Садък паша). Първи опит за откриване на такава връзка през годините на ТЦБК от 1866–1867 г. и през времето на съществуването на “Черния кабинет” на Али паша в Цариград прави Стоян Заимов. Този въпрос възниква благодарение на спомените на Теофан Райнов, участник в “Черния кабинет”. Т. Райнов разказва своите спомени от тези години на Стоян Заимов, който ги публикува.

²²⁹ Пенев Б. История на новата българска литература/под ред. Б.Йоцов. – Т.VII, ч.2.; Българската литература през втората половина на XIXв. – София, 1936 – С.756.

²³⁰Васил Д. Стоянов в Чехия (1858-1868)//Документи за българското националноосвободително движение. – Прага, 2004. – С. 112–113, 134–135, 137–138.

Заимов Ст. в своите “Етюди върху Записките на Захари Стоянов” се спира на “Черния кабинет”, създаден през 1868 г. от Али паша с началник Шнайдер ефенди, включващ и поляци-емигранти²³¹. В “Черния кабинет” влизат българи, чийто началник е Манол Иванов, виден униатски деец от българското църковно движение в Цариград през 60-те години на XIX в. През 1868 г. М. Иванов се свързва и Българското Благодетелно Братство “Просвещение” в турската столица, организация която играе важна роля в църковните борби. В създаването на Братството участват дейци от “Черния кабинет”, но съмишленици на ТЦБКв Букурещ и близки помощници на Манол Иванов и Теофан Райнов. В “Черния кабинет” влиза и д-р Георги Миркович от Сливен, който обаче е в конфликт с Т. Райнов и сътрудниците на ТЦБК в Букурещ.

Д-р Г. Миркович, без знанието на Али паша, но с удобрението на Манол Иванов, се заема да организира въстание във Видински санджак с пари на “Черния кабинет”. Работата на д-р Миркович се подпомага от Теофан Райнов и българската емиграция в Букурещ, а Георги Живков, също член на “Черния кабинет”, но и на Търновския клон на ТЦБК, се определя за наблюдател на действията на Райнов и Миркович. Работата на “Черния кабинет” пропада, защото българинът митрополит Доротей Софийски разкрива, според д-р Миркович, подготвяния заговор. Тогава д-р Миркович е арестуван и изпратен на заточение.

Според Ст. Заимов дейността на Т. Райнов в “Черния кабинет” е известна не само на Манол Иванов в Цариград, но и на българската емиграция в Букурещ. Тя се следи от среди на Тайния Централен Български Комитет (ТЦБК), свързани с Христо Сариев (Гълъб войвода) в Цариград. През 1866–1869 г. Хр. Сариев като “таен куриер” на ТЦБК, а по-късно и на революционните среди в Българския Революционен комитет в Букурещ, пренася през 1867 г. “Мемоара” на ТЦБК, за да го връчи на Султана.

Ролята на Чайковски в работата на ТЦБК от 1866–1867 г. би могла да се проследи чрез спомените на д-р Г. Миркович, отпечатани от Стефан Каракостов²³².^{12a} Според тези спомени д-р Миркович се свързва с Казашките части на Чайковски при Сливен през 1866г. и влиза по тяхно желание в “Черния кабинет” на Али паша. Тогава д-р Миркович се запознава с митрополит Доротей Софийски, който се намира в Берковица. Тогава д-р Миркович съобщава на митрополита за четата на Филип Тотьо. По този начин д-р Миркович прави съпричастен Доротей Софийски към четническото движение и към дейността на българите в “Черния кабинет”. Той обаче използва връзките на видния български църковен деец с българите от този кабинет на турския шпионаж, за да обвини митрополита не само за свой предател, но и за предател на четата на Филип Тотьо. Садък паша става жертва на този конфликт в средите на българите, а резултатът е, че срещу него тръгват обвинения-

²³¹ Заимов Ст. Миналото. Етюди върху “Записките” на Захари Стоянов. – София, 2004. – С. 38–46, 60, 62, 64.

²³² Каракостов Ст. Диарбекирски заточеници. – София, 1946; По пътя на страданието (Д-р Георги Миркович). – С. 108–115, 117, 119–120.

та за трагичната съдба на четата на П. Хитов в Сливенския балкан от 1867 г. В основата на обвиненията срещу Садък паша лежи фактът, че д-р Миркович съобщава на Доротей Софийски за предстоящото преминаване на четата на Ф.Тотьо, която също е разбита от турските войски. Според Ст. Каракостов д-р Миркович не само обвинява митрополит Доротей в предателство на Филип Тотьо, но той го обвинява и в предателска дейност спрямо българските чети от времето на ТЦБК в Букурещ.

Борбите в “Черния кабинет” стават във времето, когато при Сливен се разполагат за известно време казашките части на Садък паша. Така в крайна сметка би могло да се каже, че предателството на българските чети е дело на Чайковски (Садък паша). Каква е истината относно връзките на Садък паша с българите от “Черния кабинет” през 1866–1867 г.

Крумка Шарова разглежда връзките на Чайковски с българското националноосвободително движение с оглед идеите на полските среди в Париж около в. “La Pologne”²³³. Поред Кр. Шарова Чайковски идва в Цариград като съмишленик на френската политика на Балканите, свързан с в. “La Pologne” в Париж. В. “La Pologne” започва да излиза през 1848 г. на френски език под редакцията на Сиприан Роберт, преподавател в катедрата по славистика на Колеж дьо Франс и автор на съчинението “Les Slaves de la Turquie”. Вестникът е печатен орган на “Славянското дружество” във френската столица, ръководено от поляка Адам Чарториски, който се бори за “Нов славизъм”. “Славянското дружество” има клон в Италия (Торино и Венеция), Швейцария и в Чехия (“Словенска липа” в Прага). В централния му клон в Париж влизат девет българи, сред които Кр.Шарова разчита и името на д-р Стоян Чомаков. Помощник на А.Чарториски в “Славянското дружество” е Михаил Чайковски.

“Славянското дружество” иска да установи силни позиции на полската емиграция в Тулча (Тулчански санджак на Северна Добруджа) и подкрепя българите от целия санджак. Това го пише Кр.Шарова, когато определя основните стремежи на създадената от А.Чарториски “Източната агенция” в Цариград с нейните подразделения на Балканите. “Източната агенция” в Цариград се ползва с подкрепа на Гарашанин в Сърбия и се свързва със сръбската национална идея за “Сърбия като Пиемонт на Балканите”. Тя обаче има основни задачи в Добруджа, а на този въпрос досега никой не обръща внимание.

Шарова счита, че събитията на Балканите от 1866–1868 г. привличат вниманието на полската емиграция в Цариград около А. Чарториски и М.Чайковски, които в тези събития предпочитат да се опрат на българите. За тях настъпва благоприятния момент за осъществяването на своите цели. Връзката с българите се прави чрез поляци, участници в Полското въстание от 1863 г.и чрез създадения в 1866 г. “Li union des émigrés polonais” (1866–1871). Намесата на “La union des émigrés polonais” в бълга-

²³³ Шарова Кр. Славянското дружество в Париж и неговият вестник “La Pologne” за балканските народи (1848-1851) // Векове. – 1983. – № 3. – С. 8-13.

рското освободително движение се извършва чрез ТЦБК в Букурещ (1866) и чрез неговия “Мемоар” от 1867 г.²³⁴

Садък паша ходатайства пред Портата за “Мемоара” на ТЦБК посредством Исидор Копернички, професор до 1863г. в Киевския университет, а след това професор в университета в Краков. Според Кр. Шарова Ис. Копернички е член за известно време и на българското читалище “Братска любов” в Букурещ (1866–1867), чиито дейци са видни радетели на националноосвободителните борби на своя народ.

Чайковски иска конфедерация на християнските народи, възглавена от Портата²³⁵. Той се бори за автономия и използва поражението на Австрия в австро-пруската война и симпатиите на Сърбия към Польша. В тази негова политика на Балканите негов главен помощник става Гарашанин в Сърбия. Как Садък паша се опира на българите при своята политика в Тулчански санджак.

В българската историография успоредно вървят две групи учени, едните които се обединяват около стойността на литературното творчество на Чайковски, а другите които търсят неговото участие в българското националноосвободително движение и българския църковен въпрос. Ако се върнем отново на тези изследователи на творчество на Чайковски (Садък паша) в България, то сред тях се нарежда и Ванда Смоховска-Петрова, съвременен литературен историк²³⁶. Нейната монография, посветена на творчеството на Чайковски, отделя внимание и на връзките на Садък паша с български революционни дейци. Когато А.Чарториски създава в Париж “Хотел Ламберт”, тогава М.Чайковски пише във френската столица своите “Казашки повести” (1837), искайки да демонстрира своята казашка народност и да спечели поляците за възстановяването на Казашката сеч. Българите издават части от неговите “Казашки повести” в списание “Читалище” (1872) в превод на Георги Бенев от чешки език²³⁷. През 1839 г. М.Чайковски издава романа си “Кърджали”, който през 1874 г. също се превежда на български език от Стефан Ботев, брат на Христо Ботев. Преводът е от чешки език, а романът се отпечатва като подлисник във в.”Знаме” на Христо Ботев²³⁸. Пръв обръща внимание на това издание на “Кърджали” Иван Кр.Стойчев.

Ново издание на “Кърджали” започва през 1878г. във в.”Марица” в Пловдив от Тодор Н.Шишков. Тогава Кирил Ботев, брат на Хр.Ботев, спира публикацията и прави нов свой превод във в.”Съединение” (1882-1884)²³⁹. През 1884 г. “Кърджали” се издава в отделна книжка от

²³⁴ Sarova Kr. La Union des émigrés polonais (ZEP) et les mouvements de liberation dans les Balkans // Etudes Balkaniques. – 1973. – № 4. – p. 62–67.

²³⁵ Пак там. – p. 65.

²³⁶ Смоховска-Петрова В. Неофит Бозвели и българският църковен въпрос. – София, 1964; Същият. Михаил Чайковски и българският църковен въпрос до Кримската война (1853–1856) // Известия на института за литература. – Кн.14–15; Същият. Михаил Чайковски (Садък паша) и Българското Възраждане. – София, 1973.

²³⁷ Смоховска-Петрова В. Михаил Чайковски (Садък паша) и Българското Възраждане. – С.100–120.

²³⁸ Пак там.

²³⁹ Пак там.

Кирил Ботев. През 1899 г. “Кърджали” се издава и като драма в Стара Загора.

Романът “България” също се издава на български език, но след Освобождението на България. Най-напред той привлича вниманието на Любен Каравелов и той го препоръчва във в. “Независимост” (1873). Преводът се прави едва през 1896 г. в Сливен от Петър Папанчев, който високо се оценява от Йордан Йовков и от Емил Георгиев²⁴⁰.

В.Смоховска-Петрова се спира и на обвиненията срещу Чайковски, че се бие срещу български чети в Сливенския балкан през 1867 г. Тези обвинения тя възприема от Иван Кр. Стойчев, автор на първото съчинение, посветено на Казак-алаята на Чайковски²⁴¹.

Ив. Кр. Стойчев е високо ценен военен историк, чийто личен архивен фонд се пази във Военния музей в София²⁴². Той обаче счита, че Казашката армия на Садък паша не е добре приета от българите, защото при Сливен през 1866-1867 г. се бие срещу четата на Панайот Хитов в Сливенския балкан, опирайки се на твърдения на Ф.Тотьо²⁴³.

От друга страна, както вече се каза, М. Чайковски е привърженик на униатството и чрез Ал. Екзарх и френското правителство иска да изпрати български стипендианти в колежа в Бабек, за да се даде възможност българи да учат във Франция. Той иска също да се създаде българска печатница в Цариград, която да работи с материалната подкрепа на лазаристите. Чайковски поставя пред Портата въпроса за френски консул във Варна, пребивава в Цариград с френски паспорт като член-кореспондент на Историческия институт в Париж със задача да проучва историята и етнографията на славянските народи в Османската империя.

В.Смоховска-Петрова също пише, че веднага щом Чайковски приема исляма и името Садък паша той получава разрешение да формира Казашки полкове (Първият ескадрон от казашките войски веднага заминава за Одрин, а вторият ескадрон е в състав от българи и славяни и участва в Кримската война (1853-1856) на страната на Портата). Полкът се бие при Силистра, Букурещ и и заеме позиция на р. Прут. След войната полкът се изтегля в Шумен. През 1864 г. Садък паша се настанява при Сливен.

В.Смоховска-Петрова открива един много важен факт от живота на Садък паша сред българите в Сливен, който е свързан с политиката на Султана от 1846 г. за създаване на български училища, подчинени на Портата. Тази идея се възприема според нея от Садък паша и д-р Миркович през 1866 г.²⁴⁴ Те двамата изработват проект за “Учредяване на главни български училища”, а проекта се удобрява при условие, че училищата са турско-български. Миркович и Садък паша са склонни на

²⁴⁰ Пак там.

²⁴¹ Стойчев Ив.Кр. Казак-алая на Чайковски. – София, 1944. – С.197.

²⁴² Смоховска-Петрова В. Михаил Чайковски (Садък паша) и Българското Възраждане. – С.58.

²⁴³ Пак там. – С.150.

²⁴⁴ Смоховска-Петрова В. Михаил Чайковски (Садък паша) и Българското Възраждане. – С.197.

отстъпка, но Портата отхвърля сътрудничеството им и не им се доверява в своята по-нататъшна политика.

В. Смоховска-Петрова, която е литературен историк и проявява интерес към литературното творчество на Чайковски, подобно на В. Тонев и Кр. Шарова, прави опит да навлезе в политическия смисъл на връзките на Садък паша с българите. Тя обаче не успява да проникне във взаимоотношенията на д-р Миркович в “Черния скабинет” и по тази причина не може да установи причините за обвиненията към Садък паша във връзка с българските чети. От друга страна, връзките на Садък паша с д-р Миркович благоприятстват за политиката на двамата спрямо българите в Тулчански санджак в Добруджа.

Михаил Чайковски идва в Цариград и се свързва с българския църковен въпрос, издигайки се във видна политическа личност благодарение на средите на в. “La Pologne” и на “La Union des émigrés rouloinaises”, свързани с Франция и с руските емигранти в Тулчански санджак на Добруджа. В литературата се посочва, че Чайковски помага на ТЦБК в Букурещ и на неговия “Мемоар” от 1867 г., но това той прави благодарение на участието на д-р Г. Миркович в “Черния кабинет” на Али паша. Своята политика той иска да осъществи чрез Портата, която не приема обаче проекта за турско-български училища и провежда своя самостоятелна политика спрямо българите в Тулчански санджак на Добруджа.

Най-близкият сътрудник на М. Чайковски (Садък паша) в политическите борби на ТЦБК е д-р Г. Миркович от Сливен, възпитаник на Киевската семинария, на Френския.

Католически колеж (Бабек) в Цариград и на Медицинския университет в Монпелие (Франция). Д-р Миркович е един от водачите на униатското движение на българите в Цариград и един от участниците в делегацията до Папа Пий IX от април 1861 г.

Веднага след като се връща от Рим, през 1861 г. д-р Миркович става директор на българската гимназия в Болград (Бесарабия). В Болград той престоява до 1864 г., а после през Браила отпътува през 1866 г. за Сливен, за да се срещне със Садък паша.

Срещата на д-р Миркович със Садък паша в Сливен се описва много вярно от Симеон Табаков. Според Табаков Миркович идва в Сливен през 1866 г., за да изработи проект за смесени българо-турски училища²⁴⁵. Планът пропада, защото турците не го приемат.

С. Табаков не знае нищо повече за връзките на Садък паша с д-р Миркович през 1866 г., макар че знае неговото участие в “Черния кабинет” на Али паша, ръководен от Манол Иванов²⁴⁶. Помощник на д-р Миркович в “Черния кабинет” той счита Теофан Райнов, а неговият предател е митрополит Доротей Софийски.

²⁴⁵ Табаков С. Опит за история на град Сливен. – София, 1924. – Т.2. – С.234.

²⁴⁶ Пак там.

С. Табаков пише, че Садък паша е авантюрист, неговия полк се съставя главно от българи от Сливен и е известен като “Български казашки полк.”²⁴⁷. Той счита, че Садък паша се бори за освобождението на Полша чрез казаците в Добруджа. Тези намерения насочват Садък паша към Тулчански санджак. Садък паша също се обвинява от Ф. Тотьо за действия срещу български чети в Сливенския балкан през 1867 г.²⁴⁸

Ако обаче се върнем на истинските задачи на политиката на Садък паша, насочени към Тулчански санджак, то град Тулча е известен на европейската дипломация и в града имат свои консули Русия, Австро-Унгария и Германия. Когато от началото на XIX в. в Тулчански санджак идват руски преселници, града добива важно стратегическо значение преди всичко за Русия²⁴⁹. Когато д-р Миркович и Садък паша изработват проекта за смесените турско-български училища те двамата искат преди всичко да укрепят българския елемент в Тулчански санджак.

Садък паша не е чужд на плановете на ТЦБК (1866) и подкрепя неговия “Мемоар”, а свидетелство за това са непубликувани спомени на д-р Г. Миркович, запазени в Българския исторически архив при Народната Библиотека “Св. св. Кирил и Методий” в София²⁵⁰. Миркович според тези спомени е повикан от Садък паша, веднага щом се образува ТЦБК през 1866 г. в Букурещ. Веднага щом се учредява ТЦБК Садък паша иска д-р Миркович да се свърже с Али паша и да състави “Черния кабинет” в Цариград. “Черният кабинет” е на Али паша, но е дело на Садък паша. Това не знае Т. Райнов и не може да го съобщи на Ст. Заимов в своята изповед пред него. Ст. Заимов знае обаче, че задачите на “Черния кабинет” са насочени към църковните борби²⁵¹.

Садък паша иска да използва създадената заплаха за турците от ТЦБК, за да ги принуди да направят отстъпки в българския църковен въпрос. Това той може да направи чрез българи-униати, сред които са известни М. Иванов и д-р Миркович. В замяна на турските отстъпки Садък паша и д-р Миркович са слонни да приемат смесени българо-турски училища. Тази идея се подкрепя също от Тодор Шишков и от Никола Михайловски от Търново²⁵².

Никола Михайловски е брат на Иларион Макариополски, приятел и съратник на Никола Хилендарски-Бозвелията от 40-те години на XIX в. Като използва тази своя връзка с българското църковно движение, Садък паша иска да установи приятелство и с българите в Тулчански санджак чрез д-р Миркович.

Главният предател в турския шпионаж д-р Миркович счита митрополит Доротей Софийски, нему Миркович приписва обвиненията и четите в Сливенския балкан²⁵³. Важното е, че към връзката му с митро-

²⁴⁷ Пак там. – С. 249-263.

²⁴⁸ Пак там. – С.252.

²⁴⁹ Чилингиров Ст. Добруджа и нашето Възраждане. – София, 1917. – С.61-73.

²⁵⁰ Български исторически архив при Народната Библиотека “Св.св. Кирил и Методий” в София (далі – НБКМ-БИА). – № ПА-3127.

²⁵¹ НБКМ-БИА. – № ПА-3127.

²⁵² Пак там.

²⁵³ Пак там.

полит Доротея става съпричастен и Райнов, който не се доверява на Миркович в своята мисия при руските емигранти и при Мацини в Европа през 1869 г.²⁵⁴ Д-р Миркович подкрепя в дейността на ТЦБК само неговата политика в църковните борби.

Садък паша в църковните борби подкрепя българите, но се опира на българската емиграция в Одеса. Тези тайни връзки на Садък паша са известни на Пандели Кисимов, виден деец на проруската българска емиграция в Букурещ, обединена около Добродетелната дружина в Букурещ (50-70-те години на XIX в.)²⁵⁵. От друга страна, както вече се посочи, в историографията Садък паша се счита, че е под френско влияние и работи с френското правителство.

За Садък паша много информация се съдържа и в българския печат от 50-70-те години на XIX в. Това отношение на българския печат отново се подчинява на българските интереси в Тулчански санджак.

По времето на Кримската война (1853-1856) действията на полка на Садък паша привличат вниманието преди всичко на в. "Цариградски вестник", издаван в турската столица от Александър Екзарх. През 1854 г. Садък паша идва в Шумен, посрещнат от Али паша (Черкезинът), заемайки се с формирането на три ескадрона конница и една военна част²⁵⁶. Армията му се нарича "Казашка отоманска войска", от която конницата преминава на служба към Англия и става "резервна конница" на английската войска²⁵⁷. Казашкото тяло от войници е под прякото ръководство на Садък паша и на Султана²⁵⁸. Тези т. нар. "отоманските казаци" формират Първи полк, който идва през 1856 г. в Тракия (Сливен, Ямбол и др.) в състав от три ескадрона. На първи януари 1856 г. трите ескадрона, в които има българи, влизат тържествено в Сливен, посрещнати от каймакама, кадията, мюфтията и членове на меджилиса. Тези ескадрони се наричат "Султанова християнска войска"²⁵⁹. Те идват в Сливен от Одрин, заклети от Одринския гръцки митрополит. Българите пряко се командват от Кабразлъ Мохамед паша.

Българите при Садък паша обявяват, че бранят не само Царството на Султана, но и всички мюсюлмани. Духовенство, български кметове и еврейският рабин посещават Садък паша, за да му изкажат благопожелания за Нова година. Повечето от тях са от православната вяра²⁶⁰.

Казашкият отомански полк е под командата на полковник Киркор. Членове на неговия щаб са полковник Пандърлъ бей, чиновник, и Хабиб ефенди, управител на казашката канцелярия.

Първи полк с командир полковник Киркор обхваща 42 християни: 28 българи, 4 бошнака-мюсюлмани и 10 руснака от Бесарабия и от

²⁵⁴ Пак там; Заимов Ст. Миналото. Етюди върху "Записките" на Захари Стоянов.

²⁵⁵ Кисимов П. Исторически работи. Нашите школа преди половин век//Българска сбирка. – София, 1898. – Год.V, кн.2. – С.132.

²⁵⁶ Цариградски вестник. – 1854. – Год. IV. – №. 162 от 27. 02. 1854.

²⁵⁷ Пак там. – Год.V. – № 249 от 05.11.1855.

²⁵⁸ Цариградски вестник. – Год.V. – № 249 от 05.11.1855.

²⁵⁹ Пак там. – Год.VI. – № 260 от 21.01.1856.

²⁶⁰ Пак там.

Украйна²⁶¹. Те дават клетва през 1856г. при Сливен пред Садък паша, върховен казашки комендант, а също пред чиновниците на Садък паша, пред Сливенския каймакам, пред членовете на меджлиса, пред българските чорбаджии и пред много жители християни и мюсюлмани²⁶².

При Сливен Садък паша приема протосингела на Одринския митрополит и членове на Сливенския меджлис (мюсюлмани и български чорбаджии), за да им благодари за доверието им към него като ръководител на “Християнската мюсюлманска войска”. В Първи полк Садък паша включва още 20 доброволци – българи, гърци, бошнаци.

През 1858 г. при Лариса Мехмед Садък паша е произведен генерал на Отоманските казаци²⁶³. От Лариса той се изпраца в Янина и Арта, за да поеме охраната на границата с Гърция в Епир и Тесалия. В началото на 1860-те години Садък паша поема охраната на цялата гръцка граница от Копларис до Кокодос, създавайки три казарми в Кърдица, Ермия и Карда²⁶⁴. Командир на войските по гръцката граница е известният от Шумен Али паша Черкез.

През 1860 г. генерал Мехмед Садък паша е бейлербей на Румелия и комендант на драгуните и отоманските казаци. През 1865 г. полкът се изпраца в Монастир (Битоля) и тогава наброява 20,000 души, повечето от които са българи²⁶⁵. Казашката част, която се ръководи от полковник Киркор, се поема от поляка Тосцимински. Драгуните се ръководят от славянина Муха. Свещеник на казаците и на драгуните в полка е монахът Тикоцин от Стара Полша, участник в Полското въстание от 1863 г. Сега казашките войски заедно с българите в тях образуват Полска (Чуждестранна) Легия²⁶⁶.

Интересите на Садък паша са към българите в Тулчански санджак на Добруджа. Вниманието на българския печат се свързва по тази причина с тази политика на Садък паша, а отношението към него във в. “Македония” и във в. “Дунавска зора” се изразява с оглед неговото отношение към д-р Миркович, турския шпионаж и българските чети в Сливенския балкан от 1867 г.

Когато Садък паша при Сливен през 1866 г. изработва с д-р Миркович “Проект за турско-българските училища”, то този проект се отнася за българските училища в Тулчански санджак. По тази причина срещу него застава чрез в. “Македония” и Тодор Икономов от Тулча²⁶⁷. Борбата срещу проекта за българските училища в Тулчански санджак се води от в. “Македония”, чиято редакция събира протестни подписки на българи от Сливен.

²⁶¹ Пак там. – № 263 от 11. 02. 1856.

²⁶² Пак там.

²⁶³ Пак там. – Год.VIII. – № 373 от 05. 04. 1858.

²⁶⁴ Пак там. – № 394 от 30.08.1858; Пак там. – Год. IX. – № 17 от 22.04. 1861.

²⁶⁵ България (вестник). – 1860. – Год.II. – №55 от 09.04.1860; Въсток (вестник). – 1865. – Год.I. – №3. – 25. 05. 1865.

²⁶⁶ Въсток (вестник). – 1865. – Год. I. – №3 от 25. 05. 1865.

²⁶⁷ Македония (вестник). – 1868. – Год.II. – № 21 от 20.04.1868.

Във в. “Македония” също широко се отразява дейността на войската на Садък паша в Одринско, Сливенско и край Цариград през 1860-те години. Първите информации датират от 1867 г., когато “Турско-казашкият полк” от Сливен отпътува за Одрин, за да охранява Цариград. Във вестника се пише, че полка е добре приет от населението на Сливен, макар че немският печат разпространява, че той се бори с “разбойници” българи и турци в Балкана²⁶⁸. Главните “огнища на българските разбойници” са Търново, Свищов и Русе, а те се “направляват от Българския комитет във Влашко”²⁶⁹ (става въпрос за дейността на ТЦБК през 1866–1867 г., чийто главни комитети според в. “Македония” са в българските земи: в Търново, Свищов и Русе. Тези комитети създават “Мемоара” от 1867 г. и техните среди формират читалище “Братска любов” в Букурещ през 1866 г.) В. “Македония” знае за връзките на Садък паша с ТЦБК и с неговите чети, знае също за слуховете, разпространявани сред българите за Садък паша, но не ги счита през 1867 г. за истински.

През 1868 г. в. “Македония” променя отношението си към Садък паша и вече го обвинява за разбиването на българските чети през 1867 г.²⁷⁰ Позицията се променя с оглед интригите на д-р Миркович през 1868-1869 г. към българи, участници в турския шпионаж, а в. “Македония” не застава на страната на д-р Миркович.

През 1870 г. в. “Македония” отново има добро отношение към Садък паша. Той се нарича “Благ и добър”²⁷¹, помества се “Благодарствено писмо “ на българите от неговия полк за неговите грижи към тях²⁷². Така в. “Македония” реабилитира видния деец и му отдава заслужената благодарност.

През 1868 г. отношение към политиката на Садък паша към българите взема в. “Дунавска зора”, който изразява недоволство от неговите връзки с Франция в Добруджа²⁷³. По тази причина за него се пише, че е поляк, изпратен от Париж в Цариград той е според в. “Дунавска зора” в казашкия полк, за да “спре всякакви въстания на българите”²⁷⁴ и да “коли българите”²⁷⁵.

В. “Дунавска зора” счита, че в Добруджа (Тулчански санджак) Садък паша се крепи само от липованите, които са “турски шпиони”, враждебни на Русия²⁷⁶. В. “Дунавска зора” в действителност изразява политиката на в. “Народност” и на среди от ТЦБК, с които влиза в конфликт д-р Миркович. Тези среди са недоволни от интригите на д-р Миркович в “Черния кабинет” на Али паша. Тези среди са също недоволни, че Миркович работи със Садък паша в полза на френската полити-

²⁶⁸ Пак там. – 1867. – Год. I. – №33 от 15. 07. 1867.

²⁶⁹ Пак там; Бурмов Ал. Избрани произведения. В 3-х т. – София, 1974. – Т.2. – С. 139; Нушев Цв. Български Таен Централен Комитет (1866-1869): Дисертация... к.и.н. – София, 1992.

²⁷⁰ Македония (вестник). – 1868. – Год. II. – № 41 – 49 от 04. 11. 1868.

²⁷¹ Пак там. – 1870. – Год. IV. – № 44 от 25.04.1870.

²⁷² Пак там. – № 50 от 16. 05.1870.

²⁷³ Дунавска зора (вестник). – 1868. – Год. I. – №11 от 22. 01. 1868.

²⁷⁴ Пак там.

²⁷⁵ Пак там.

²⁷⁶ Пак там. – № 42 от 09. 09. 1868.

ка в Тулчански санджак (Добруджа). Те подкрепят руската политика в региона.

Остър противник на Садък паша е Любен Каравелов, председателят на Българския Революционен Комитет в Букурещ (1869-1872). Своето отношение Каравелов отразява във в. “Свобода” и в. “Независимост”, където пише за насилия на Садък паша над българите²⁷⁷. Според Каравелов Садък паша служи на поляците и на Султана, а войските му се наричат от населението “Руснаци”²⁷⁸. Каравелов обвинява тези войски в антибългарска и антируска политика. Те се съставят, за да се бият с Русия в една руско-турска война²⁷⁹. Л.Каравелов обаче няма представа за истинските планове на Садък паша и по тази причина информацията му е неточна и субективна²⁸⁰.

В. “Независимост” счита Садък паша за турски дипломат, свързан с Франция и нейната политика на Балканите. По тази причина през 1874 г. във в. “Независимост” се пише, че Садък паша използва Франция, за да спаси турските финанси. Френски банки, по ходатайство на Садък паша, дават голям заем на Портата. За мисията му във Франция Садък паша получава заповед “бързо да работи и да не пречи на тези, от които зависи живота на Портата”²⁸¹.

Михаил Чайковски (Садък паша) иска да помогне в църковните борби на българския народ срещу гръцкото духовенство и Патриаршиата. С тази своя мисия той се заангажира не само в Цариград, но и после при Сливен. Чрез д-р Георги Миркович той навлиза в проблемите на българското революционно, националноосвободително движение и се свързва с “Черния кабинет” и ТЦБК в Букурещ (1866–1867). В своята политика към българите Садък паша се придържа към Франция и към нейните интереси в Тулчански санджак на Добруджа. Така би могло да се каже, че Садък паша застава на френски позиции спрямо българите в Тулчански санджак, а това има отражение в българското църковно движение в Добруджа.

Elena Hadjynicolova

Mihal Chayca-Chaycovs'kyi (general Mehmed Sadyk Pasha) and Bulgarians in Sandjak of Tulcha in Dobroudja (40-70-th XIX c.)

In the article on the basis of analysis of periodic press of the XIX c. it is examined the M. Chaycovs'kyi's connections with representatives of Bulgarian national revival, his attempt to solve the problems concerning the Church in Bulgaria, and general Mehmed Sadyk Pasha's activity in Dobroudja.

²⁷⁷ Свобода (вестник). – 1870. – Год. I. – №34 от 15. 07. 1870; № 35 от 22.07. 1870.

²⁷⁸ Пак там. – №34 от 15.07.1870.

²⁷⁹ Пак там. – №43 от 23. 09. 1870.

²⁸⁰ Пак там. – 1870. – Год. II. – № 43 от 23. 09. 1870; №45 от 07. 10. 1870; Пак там. – 1872. – Год. III. – № 18 от 28. 10. 1872.

²⁸¹ Независимост (вестник). – 1874. – Год. IV. – № 21 от 19. 03. 1874; № 23 от 23. 03. 1874.